

GIÁ TRỊ VĂN HÓA CỦA LỄ HỘI ĐÌNH TRƯỜNG LÂM, LONG BIÊN, HÀ NỘI: SỰ BIẾN ĐỔI VÀ GIẢI PHÁP BẢO TỒN

CUNG THỊ THU HẰNG
Viện Ngôn ngữ học

Nhận bài ngày 22/7/2026. Sửa chữa xong 22/8/2026. Duyệt đăng 26/8/2026.

Abstract

The Truong Lam communal temple festival is a community cultural practice associated with the historical site, the worship of the tutelary deity, and local historical memories. In the context of urbanization, the festival simultaneously maintains traditional values while undergoing changes in space, time, rituals, performances, and organizational methods. This article analyzes the cultural values, the changes and their causes, and proposes solutions for preserving and promoting the festival's value. The results show that change does not equate to decline but reflects the community's ability to adapt and recreate traditions. Therefore, dynamic preservation is necessary, linking the protection of core values with promoting the community's role as the main actors, passing them on to the younger generation, and controlling any manifestations that diminish the festival's identity.

Keywords: Traditional festival, Truong Lam communal temple, cultural values, cultural transformation, heritage preservation, community.

1. Đặt vấn đề

Lễ hội truyền thống là một bộ phận quan trọng của đời sống văn hóa Việt Nam, đồng thời là môi trường lưu giữ, thực hành và trao truyền nhiều giá trị lịch sử, tín ngưỡng, nghệ thuật và tri thức dân gian. Theo Luật Di sản văn hóa, lễ hội thuộc loại hình di sản văn hóa phi vật thể; các giá trị của loại hình di sản này được lưu giữ và truyền lại thông qua trí nhớ, truyền miệng, truyền nghề, trình diễn và nhiều hình thức khác (Quốc hội, 2024). Vì vậy, lễ hội không chỉ là một sự kiện văn hóa diễn ra theo thời điểm nhất định mà còn là một quá trình thực hành xã hội, trong đó cộng đồng vừa bảo lưu, vừa tái tạo các giá trị truyền thống.

Đối với cư dân đồng bằng Bắc Bộ, lễ hội làng thường gắn bó mật thiết với đình, chùa, tín ngưỡng thờ Thành hoàng và ký ức cộng đồng. Không gian lễ hội tạo điều kiện để các thành viên cùng tham gia chuẩn bị lễ vật, thực hành nghi lễ, rước, diễn xướng, trò chơi và các hoạt động sinh hoạt văn hóa. Qua đó, những giá trị văn hóa không chỉ tồn tại trong các hiện vật hoặc văn bản mà còn được duy trì thông qua chính quá trình thực hành của cộng đồng (Đào Duy Anh, 2000; Trần Quốc Vượng, 2000). Trường Lâm là một làng cổ thuộc khu vực Long Biên, Hà Nội, có hệ thống đình, chùa và lễ hội gắn với lịch sử hình thành, phát triển của cộng đồng cư dân địa phương. Đình Trường Lâm được xếp hạng di tích lịch sử - văn hóa cấp quốc gia theo Quyết định số 97-VH/QĐ ngày 21/01/1992. Khu di tích đình, chùa Trường Lâm đồng thời gắn với những giá trị lịch sử cách mạng và kháng chiến. Theo hồ sơ di tích và tư liệu địa phương, lễ hội đình Trường Lâm có mối quan hệ chặt chẽ với tín ngưỡng thờ Thành hoàng và lịch sử cộng đồng làng Trường Lâm (Phạm Xưởng, 2023; Ban Quản lý di tích đình, chùa Trường Lâm, 2017).

Trong quá trình tồn tại, lễ hội đình Trường Lâm đã trải qua những biến động cùng với sự thay đổi của môi trường kinh tế - xã hội và không gian cư trú. Nếu trước đây lễ hội diễn ra trong môi trường làng xã tương đối ổn định, gắn với phương thức sinh kế nông nghiệp, thời gian nông nhàn và các quan hệ cộng đồng truyền thống thì hiện nay Trường Lâm nằm trong không gian đô thị phát triển nhanh. Những thay đổi về không gian cư trú, nghề nghiệp, thời gian lao động, quan hệ xã hội và phương thức

Email: Minhhang7280@gmail.com

quản lý tất yếu tác động đến cách thức tổ chức và thực hành lễ hội. Tuy nhiên, biến đổi không đồng nghĩa với mất đi giá trị truyền thống. Một số nghi lễ, phong tục, trò chơi và hình thức sinh hoạt cộng đồng vẫn được duy trì, phục hồi hoặc điều chỉnh để thích ứng với điều kiện mới. Điều đó cho thấy lễ hội là một thực hành văn hóa có khả năng thích ứng và tái tạo. Bảo tồn lễ hội vì vậy không chỉ là giữ lại các yếu tố vật chất hoặc phục dựng nguyên trạng hình thức trong quá khứ mà còn phải bảo đảm điều kiện để cộng đồng tiếp tục thực hành, trao truyền và sáng tạo (Đăng Văn Bài, 2001). Nghị định số 110/2018/NĐ-CP của Chính phủ xác định lễ hội truyền thống là hình thức sinh hoạt văn hóa cộng đồng được tổ chức theo nghi lễ truyền thống nhằm đáp ứng nhu cầu tinh thần của nhân dân; đồng thời đặt yêu cầu tổ chức lễ hội phù hợp với bản chất, ý nghĩa lịch sử và văn hóa của lễ hội. Đây là cơ sở quan trọng để xem xét mối quan hệ giữa bảo tồn các giá trị truyền thống với yêu cầu quản lý và tổ chức lễ hội trong đời sống đương đại (Chính phủ, 2018). Từ thực tiễn trên, bài viết tập trung làm rõ ba vấn đề: 1) Những giá trị văn hóa tiêu biểu của lễ hội đình Trường Lâm; 2) Những biến đổi chủ yếu của lễ hội và các nguyên nhân tác động; 3) Những giải pháp nhằm bảo tồn và phát huy giá trị lễ hội trong bối cảnh đô thị hóa hiện nay.

2. Phương pháp nghiên cứu

Nghiên cứu sử dụng cách tiếp cận liên ngành giữa văn hóa học, dân tộc học và nghiên cứu di sản, xem lễ hội vừa là một thực hành tín ngưỡng, vừa là một không gian xã hội và một hình thức biểu đạt văn hóa của cộng đồng.

Phương pháp điền dã và quan sát thực địa: Khảo sát không gian đình, chùa Trường Lâm, cảnh quan di tích, các địa điểm diễn ra lễ hội và những thực hành tín ngưỡng của cộng đồng. Quan sát tập trung vào mối quan hệ giữa không gian di tích với hoạt động nghi lễ, hoạt động hội và sự tham gia của người dân, qua đó nhận diện những yếu tố được duy trì cũng như những thay đổi về không gian, quy mô, cách thức tổ chức và chủ thể tham gia.

Phương pháp phỏng vấn sâu: Khai thác ký ức và tri thức của các cụ cao niên, người am hiểu phong tục, thành viên Ban Quản lý di tích, Ban Khánh tiết và cư dân địa phương. Nội dung phỏng vấn tập trung vào lịch sử lễ hội, trình tự nghi lễ, lễ vật, rước, trò chơi, trò diễn, những điều kiêng kỵ và sự thay đổi của lễ hội qua các thời kỳ. Việc khai thác ký ức cộng đồng có ý nghĩa quan trọng bởi nhiều tri thức văn hóa không tồn tại đầy đủ trong văn bản mà được lưu giữ chủ yếu qua truyền khẩu và thực hành.

Phương pháp phân tích và tổng hợp tư liệu: Được sử dụng đối với hương ước, thần tích, thần phả, sắc phong, gia phả, văn tế, bia ghi công đức, hồ sơ di tích và các tư liệu liên quan đến đình, chùa, lễ hội Trường Lâm. Các tư liệu này được đối chiếu với những công trình nghiên cứu về văn hóa truyền thống, tín ngưỡng và lễ hội Việt Nam (Hương ước làng Trường Lâm, 1998; Viện Văn hóa Nghệ thuật quốc gia Việt Nam, 2015).

Phương pháp so sánh lịch sử và phân tích chức năng văn hóa: Được sử dụng để đối chiếu đặc điểm lễ hội qua các giai đoạn, tập trung vào thời gian, không gian, quy mô, nghi lễ, lễ vật, trò diễn, chủ thể tổ chức và phương thức quản lý. Đồng thời, phương pháp phân tích chức năng được vận dụng để nhận diện vai trò của lễ hội đối với cố kết cộng đồng, giáo dục truyền thống, đáp ứng nhu cầu tâm linh, trao truyền tri thức và sáng tạo văn hóa.

3. Nội dung nghiên cứu

3.1. Giá trị văn hóa của lễ hội đình Trường Lâm

3.1.1. Giá trị cố kết cộng đồng

Một trong những giá trị nổi bật của lễ hội đình Trường Lâm là khả năng cố kết cộng đồng. Lễ hội tạo ra không gian chung để các gia đình, dòng họ và cư dân địa phương cùng tham gia chuẩn bị lễ vật, đóng góp công sức, thực hành nghi lễ và tổ chức các hoạt động hội.

Trong xã hội truyền thống, đình làng không chỉ là thiết chế tín ngưỡng mà còn là không gian sinh hoạt cộng đồng. Lễ hội vì vậy trở thành thời điểm các mối quan hệ xã hội được củng cố và tái khẳng

định. Người dân tham gia với nhiều vai trò khác nhau, từ chuẩn bị lễ vật, thực hành nghi lễ đến tham gia trò chơi và các hoạt động văn hóa. Sự tham gia này góp phần duy trì ý thức cộng đồng và trách nhiệm đối với di tích. Đối với Trường Lâm, giá trị cốt kết cộng đồng còn thể hiện ở sự tham gia của các gia đình, dòng họ và cá nhân vào việc bảo vệ, tu bổ đình, chùa và duy trì lễ hội. Đây là biểu hiện của mối quan hệ giữa cộng đồng hiện tại với di sản được các thế hệ trước trao truyền.

3.1.2. Giá trị hướng về nguồn cội và giáo dục truyền thống

Lễ hội đình Trường Lâm gắn với tín ngưỡng thờ Thành hoàng và những câu chuyện về lịch sử hình thành, phát triển của làng. Các nghi thức tế lễ, văn tế, rước và những câu chuyện được lưu truyền trong cộng đồng góp phần tái hiện ký ức chung của làng.

Lễ hội tạo nên một cơ chế giáo dục truyền thống không chính thức nhưng có tính trực tiếp và giàu sức thuyết phục. Thế hệ trẻ không chỉ nghe kể về lịch sử mà còn trực tiếp chứng kiến và tham gia nghi lễ, trò chơi và các hoạt động cộng đồng. Quá trình “học bằng tham dự” giúp tri thức văn hóa được tiếp nhận tự nhiên và gắn với trải nghiệm thực tế.

3.1.3. Giá trị tín ngưỡng và đời sống tinh thần

Lễ hội đáp ứng nhu cầu tín ngưỡng và tâm linh của cư dân. Trong không gian đình, chùa và lễ hội, người dân thực hành các nghi thức thờ phụng, thể hiện lòng thành kính đối với Thành hoàng và cầu mong bình an, may mắn.

Tín ngưỡng trong lễ hội không chỉ thể hiện ở niềm tin đối với nhân vật được thờ mà còn gắn với hệ thống chuẩn mực ứng xử của cộng đồng. Thực hành nghi lễ giúp con người xác lập mối liên hệ với quá khứ, cộng đồng và không gian văn hóa nơi mình sinh sống. Vì vậy, giá trị tâm linh đồng thời có ý nghĩa xã hội, góp phần duy trì sự cân bằng và ổn định trong đời sống cộng đồng (Ngô Đức Thịnh, 2012).

3.1.4. Giá trị trao truyền tri thức và duy trì bản sắc

Lễ hội là môi trường quan trọng để trao truyền tri thức văn hóa. Những tri thức về trình tự nghi lễ, văn tế, lễ vật, cách thức rước, trò chơi, trò diễn, quy tắc ứng xử và những điều kiêng kỵ được truyền chủ yếu thông qua thực hành.

Giá trị của lễ hội không chỉ nằm ở những gì có thể quan sát bên ngoài mà còn nằm trong hệ thống tri thức và kỹ năng phía sau mỗi thực hành. Khi những người am hiểu nghi lễ trực tiếp hướng dẫn thế hệ trẻ, quá trình trao truyền diễn ra đồng thời với quá trình thực hành.

Trong bối cảnh không gian làng truyền thống bị thu hẹp do đô thị hóa, lễ hội càng có ý nghĩa như một môi trường duy trì ký ức và bản sắc địa phương. Bảo tồn vì vậy không thể chỉ tập trung vào kiến trúc đình, chùa mà phải đồng thời chú trọng tri thức, kỹ năng và quy tắc ứng xử gắn với lễ hội.

3.1.5. Giá trị văn hóa - xã hội và khả năng sáng tạo

Lễ hội còn là không gian sáng tạo và hưởng thụ văn hóa. Các trò chơi, trò diễn và hoạt động văn nghệ tạo điều kiện để cộng đồng vừa là chủ thể sáng tạo, vừa là chủ thể hưởng thụ văn hóa.

Sự hiện diện của các hoạt động như quan họ, kéo co, bóng chuyền, cầu lông, dưỡng sinh cho thấy lễ hội đang có sự mở rộng về hình thức. Việc bổ sung các hoạt động mới không nhất thiết phủ nhận truyền thống. Nếu được lựa chọn và tổ chức phù hợp, chúng có thể tạo thêm sức hấp dẫn cho lễ hội và mở rộng sự tham gia của các nhóm cư dân.

3.2. Những biến đổi của lễ hội đình Trường Lâm

3.2.1. Biến đổi về không gian

Quá trình đô thị hóa làm thu hẹp và biến đổi không gian làng truyền thống, thay đổi cảnh quan và phương thức sử dụng đất. Trong khi đó, đình, chùa được tu bổ, tôn tạo, tạo điều kiện thuận lợi hơn cho việc tổ chức các hoạt động lễ hội.

Không gian lễ hội vì vậy vừa mất đi một số yếu tố truyền thống, vừa xuất hiện những điều kiện mới. Phạm vi tham gia cũng được mở rộng, không chỉ có cư dân địa phương mà còn có khách tham quan và các nhóm xã hội bên ngoài cộng đồng.

Sự biến đổi không gian đặt ra yêu cầu phải bảo vệ không chỉ công trình đình, chùa mà cả những không gian văn hóa có liên quan đến diễn trình lễ hội và kỷ ức cộng đồng.

3.2.2. Biến đổi về thời gian và quy mô

Theo tư liệu và kỷ ức cộng đồng, trước năm 1945 lễ hội kéo dài khoảng năm ngày, trong khi hiện nay còn khoảng ba ngày. Sự rút ngắn này phản ánh những thay đổi về phương thức sinh kế và nhịp sống của cư dân.

Trong xã hội nông nghiệp truyền thống, thời gian nông nhàn tạo điều kiện để cộng đồng tham gia lễ hội trong nhiều ngày. Khi cư dân chuyển sang các nghề nghiệp phi nông nghiệp, thời gian dành cho sinh hoạt cộng đồng giảm xuống. Việc rút ngắn thời gian lễ hội là một dạng thích ứng với điều kiện xã hội mới.

Về quy mô, lễ hội có xu hướng mở rộng sự tham gia của chính quyền, Ban Quản lý di tích, các đoàn thể và nhân dân. Điều này tạo thêm nguồn lực cho tổ chức lễ hội nhưng đồng thời đòi hỏi phải bảo đảm vai trò chủ thể của cộng đồng.

3.2.3. Biến đổi về nghi lễ và lễ vật

Một số nghi thức đã được giản lược hoặc không còn thực hiện đầy đủ, trong đó có nghi lễ rước gấn với không gian Nghè Bùm Tum. Lễ vật cũng có xu hướng đơn giản hơn so với trước đây.

Sự biến đổi phản ánh quá trình thích ứng của lễ hội với điều kiện hiện tại. Tuy nhiên, cần phân biệt giữa những yếu tố hình thức có thể điều chỉnh với những yếu tố giữ vai trò cốt lõi đối với ý nghĩa tín ngưỡng và bản sắc lễ hội. Việc giản lược nghi lễ cần được cân nhắc trên cơ sở tư liệu lịch sử và ý kiến của cộng đồng, tránh làm mất đi những thành tố nền tảng.

3.2.4. Biến đổi về trò chơi và hoạt động hội

Một số trò chơi dân gian tiếp tục được duy trì, trong khi các hoạt động mới được bổ sung. Quan họ, kéo co và một số hoạt động thể thao như: bóng chuyền, cầu lông, dưỡng sinh góp phần tạo nên diện mạo mới cho phần hội. Sự thay đổi này cho thấy lễ hội không phải là một cấu trúc bất biến. Cộng đồng có thể lựa chọn, bổ sung và điều chỉnh các hoạt động phù hợp với nhu cầu hiện tại. Tuy nhiên, nếu các hoạt động mới lấn át những trò chơi, diễn xướng và thực hành truyền thống thì bản sắc lễ hội có nguy cơ bị suy giảm.

3.2.5. Biến đổi về chủ thể và phương thức quản lý

Trong xã hội truyền thống, lễ hội chủ yếu được tổ chức trên cơ sở thiết chế cộng đồng làng. Hiện nay, chính quyền địa phương, Ban Quản lý di tích, các đoàn thể và các lực lượng xã hội tham gia ngày càng rõ hơn.

Sự tham gia của Nhà nước và cơ quan chuyên môn có ý nghĩa tích cực trong việc bảo đảm an ninh, trật tự, an toàn, huy động nguồn lực và bảo vệ di tích. Tuy nhiên, quản lý hành chính không nên thay thế vai trò chủ thể văn hóa của cộng đồng. Nếu lễ hội chỉ còn là một chương trình được xây dựng theo kịch bản hành chính thì người dân có thể chuyển từ vị trí “chủ thể thực hành” sang “người tham dự”, làm suy giảm tính cộng đồng vốn là nền tảng của lễ hội.

3.3. Nguyên nhân của sự biến đổi

Sự biến đổi của lễ hội đình Trường Lâm có thể được lý giải bởi sự tác động đồng thời của nhiều yếu tố: 1) Đô thị hóa và thay đổi phương thức sinh kế: Không gian cư trú thay đổi, đất nông nghiệp thu hẹp, nghề nghiệp của cư dân chuyển dịch và thời gian nông nhàn giảm. Những điều kiện từng tạo nền tảng cho lễ hội làng tồn tại với quy mô lớn không còn nguyên vẹn; 2) Thay đổi điều kiện kinh tế - xã hội: Đời sống được cải thiện góp phần tạo thêm nguồn lực cho tu bổ di tích và tổ chức lễ hội. Nhà nước, cộng đồng, dòng họ và cá nhân có thể cùng đóng góp kinh phí, công sức cho bảo tồn di sản. Tuy nhiên, sự thay đổi về nhu cầu hưởng thụ văn hóa cũng khiến lễ hội phải thích ứng với nhiều hình thức sinh hoạt và giải trí mới; 3) Thay đổi cơ chế quản lý: Từ mô hình quản lý chủ yếu dựa vào cộng đồng làng, lễ hội hiện nay có sự tham gia rõ hơn của chính quyền và cơ quan chuyên môn. Sự thay đổi này góp phần làm cho việc tổ chức lễ hội quy củ hơn nhưng cũng đặt ra yêu cầu cân bằng giữa quản lý nhà nước và

quyền chủ thể văn hóa của cộng đồng; 4) Giao lưu văn hóa và tác động của cơ chế thị trường: Các yếu tố mới có thể làm phong phú thêm đời sống lễ hội nếu được cộng đồng lựa chọn phù hợp. Ngược lại, thương mại hóa, cá cược hoặc đưa vào lễ hội những hoạt động không phù hợp có thể làm suy giảm tính thiêng, tính cộng đồng và bản sắc văn hóa.

3.4. Sự thích ứng và tái tạo truyền thống

Một đặc điểm đáng chú ý của lễ hội đình Trường Lâm là quá trình tái tạo truyền thống. Một số nghi lễ được phục hồi dựa trên tư liệu và ký ức của các thế hệ cao niên; một số trò chơi được duy trì hoặc khôi phục; đồng thời những hoạt động mới được bổ sung nhằm đáp ứng nhu cầu của cư dân trong môi trường đô thị. Điều này cho thấy truyền thống không phải là một hệ thống bất biến. Truyền thống chỉ có thể tiếp tục tồn tại khi được cộng đồng thực hành và trao truyền trong những điều kiện xã hội cụ thể. Vì vậy, bảo tồn lễ hội cần được hiểu là bảo đảm khả năng tiếp tục sống của di sản, thay vì chỉ phục dựng một mô hình được coi là “nguyên gốc”. Tuy nhiên, quá trình tái tạo cũng tiềm ẩn nguy cơ sân khấu hóa và hành chính hóa. Nếu lễ hội quá phụ thuộc vào kịch bản biểu diễn, yêu cầu quảng bá hoặc phục vụ khách tham quan thì tính thiêng và tính cộng đồng có thể bị suy giảm. Do đó, cần xác lập sự cân bằng giữa bảo tồn và đổi mới, giữa tính thiêng và tính hội, giữa vai trò quản lý của Nhà nước và quyền chủ thể văn hóa của cộng đồng.

3.5. Giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị

3.5.1. Bảo tồn tổng thể không gian văn hóa và di tích

Bảo tồn lễ hội phải gắn với bảo tồn di tích, cảnh quan và không gian văn hóa liên quan. Không gian đình, chùa, sân lễ hội và những địa điểm gắn với ký ức cộng đồng cần được nhìn nhận như một chỉnh thể. Việc tu bổ di tích cần tuân thủ nguyên tắc bảo vệ yếu tố gốc, hạn chế thay thế tùy tiện và ưu tiên các giải pháp bảo quản phòng ngừa. Những địa điểm từng giữ vai trò trong diễn trình lễ hội nhưng hiện không còn được sử dụng cần được xác định, lập hồ sơ và giới thiệu trong hệ thống tư liệu nhằm duy trì ký ức không gian của cộng đồng.

3.5.2. Bảo quản di vật và tư liệu

Đình, chùa Trường Lâm còn lưu giữ nhiều loại di vật bằng gỗ như hoành phi, câu đối, y môn, cửa võng và đồ thờ. Các hiện vật cần được kiểm tra định kỳ, phòng chống mối mọt, ẩm mốc và thấm nước.

Đối với các tư liệu bằng giấy như sắc phong, thần tích và văn bản cổ cần có chế độ bảo quản chuyên biệt. Đồng thời, nên tiến hành số hóa có hệ thống các văn bản, hình ảnh, hiện vật và tư liệu liên quan. Số hóa là phương thức hỗ trợ bảo tồn, nghiên cứu và giáo dục, không thay thế cho việc thực hành lễ hội.

3.5.3. Bảo tồn tri thức, nghi lễ và thực hành văn hóa

Bảo tồn lễ hội không nên chỉ tập trung vào hình thức bên ngoài mà phải chú trọng tri thức và ý nghĩa phía sau mỗi thực hành. Cần sưu tầm, ghi chép và hệ thống hóa các bài văn tế, lời khấn, trình tự nghi lễ, cách thức rước, lễ vật, trò chơi, trò diễn và quy tắc ứng xử.

Cần xây dựng hồ sơ tư liệu về lễ hội với sự tham gia của các cụ cao niên, Ban Quản lý di tích, Ban Khánh tiết và người dân. Những người am hiểu nghi lễ cần được khuyến khích trực tiếp truyền dạy cho thế hệ trẻ. Đối với những nghi lễ đã mất hoặc biến đổi, việc phục hồi cần dựa trên tư liệu và ký ức cộng đồng, tránh phục dựng tùy tiện hoặc bổ sung những yếu tố không có căn cứ.

3.5.4. Phát huy vai trò chủ thể của cộng đồng

Cộng đồng Trường Lâm cần được xác định là chủ thể trung tâm của quá trình bảo tồn và phát huy lễ hội. Người dân cần được tham gia vào việc xây dựng chương trình, lựa chọn nghi lễ, tổ chức rước, hoạt động của lễ hội và quản lý các nguồn lực liên quan.

Chính quyền và cơ quan chuyên môn giữ vai trò định hướng, hỗ trợ và giám sát, không nên thay thế vai trò sáng tạo và thực hành của cộng đồng. Đồng thời, cần tạo cơ hội cho thanh thiếu niên tham gia vào các hoạt động của lễ hội, bởi đây là lực lượng có vai trò quyết định đối với khả năng trao truyền di sản trong tương lai.

3.5.5. Đổi mới công tác quản lý và tuyên truyền

Cần tăng cường phối hợp giữa chính quyền địa phương, Ban Quản lý di tích, các đoàn thể và cộng

đồng trong tổ chức lễ hội. Nội quy về vệ sinh môi trường, an ninh, an toàn, dịch vụ, tiếp nhận và sử dụng tiền công đức cần được công khai, minh bạch.

Công tác tuyên truyền cần chuyển từ việc chỉ thông báo thời gian tổ chức sang giới thiệu chiều sâu lịch sử và văn hóa của di tích. Có thể sử dụng bảng giới thiệu, tờ gấp, phim tư liệu, hình ảnh và các nền tảng số để cung cấp thông tin cho người dân và du khách. Đồng thời, cần kiểm soát các biểu hiện mê tín dị đoan, cá cược, thương mại hóa và những hoạt động không phù hợp với bản chất văn hóa của lễ hội.

3.5.6. Gắn bảo tồn với giáo dục di sản

Trường học trên địa bàn có thể phối hợp với Ban Quản lý di tích tổ chức các hoạt động tìm hiểu lịch sử đình, chùa, tham quan di tích, tìm hiểu văn tế, nghi lễ và trò chơi dân gian. Giáo dục di sản cần được thực hiện theo hướng để học sinh trực tiếp tiếp xúc với di sản và cộng đồng, qua đó biến di sản từ tri thức trong sách vở thành một phần của trải nghiệm văn hóa. Bên cạnh đó, có thể xây dựng cơ sở dữ liệu số về đình, chùa và lễ hội Trường Lâm gồm hình ảnh, văn bản, hiện vật, bản đồ, ký ức cộng đồng và diễn trình lễ hội. Hệ thống tư liệu này sẽ hỗ trợ nghiên cứu, giáo dục và quảng bá, đồng thời góp phần lưu giữ những thông tin có nguy cơ mai một.

4. Kết luận

Lễ hội đình Trường Lâm là một thành tố quan trọng trong đời sống văn hóa của cộng đồng địa phương, gắn với di tích đình, chùa, tín ngưỡng thờ Thành hoàng và ký ức lịch sử của làng. Lễ hội chứa đựng nhiều giá trị văn hóa nổi bật, trong đó có giá trị cốt kết cộng đồng, hướng về nguồn cội, đáp ứng nhu cầu tín ngưỡng và đời sống tinh thần, giáo dục truyền thống, trao truyền tri thức và duy trì bản sắc văn hóa. Trong quá trình đô thị hóa, lễ hội đã có những biến đổi về không gian, thời gian, quy mô, nghi lễ, lễ vật, trò diễn, chủ thể tham gia và phương thức tổ chức. Những biến đổi này chịu tác động đồng thời của sự thay đổi không gian cư trú, phương thức sinh kế, điều kiện kinh tế - xã hội, cơ chế quản lý và giao lưu văn hóa. Tuy nhiên, biến đổi không đồng nghĩa với suy thoái hay mất đi giá trị truyền thống. Bên cạnh những yếu tố bị thu hẹp hoặc giản lược, cộng đồng Trường Lâm vẫn duy trì, phục hồi và tái tạo nhiều thực hành văn hóa, đồng thời tiếp nhận một số hình thức mới phù hợp với đời sống đương đại. Từ thực tiễn đó, bảo tồn và phát huy lễ hội đình Trường Lâm cần được thực hiện theo hướng bảo tồn động, thay vì phục dựng nguyên trạng mô hình lễ hội trong quá khứ. Trọng tâm của bảo tồn là nhận diện và bảo vệ những giá trị cốt lõi tạo nên bản sắc lễ hội, gắn bảo vệ di tích với bảo tồn không gian văn hóa, tri thức, nghi lễ và thực hành cộng đồng; đồng thời phát huy vai trò chủ thể của người dân, chú trọng trao truyền cho thế hệ trẻ, tư liệu hóa, số hóa và giáo dục di sản. Bảo tồn lễ hội đình Trường Lâm vì thế không phải là giữ nguyên tất cả các hình thức của quá khứ mà là bảo vệ những giá trị nền tảng, duy trì tính cộng đồng và tạo điều kiện để truyền thống tiếp tục được thực hành, trao truyền, thích ứng và sáng tạo trong đời sống đương đại. Cách tiếp cận này vừa góp phần bảo đảm tính liên tục của di sản, vừa giúp lễ hội tiếp tục phát huy ý nghĩa văn hóa - xã hội đối với cộng đồng trong quá trình đô thị hóa.

Tài liệu tham khảo

- Ban Quản lý di tích đình, chùa Trường Lâm (2017). *Tư liệu về lễ hội đình, chùa Trường Lâm* (tài liệu lưu trữ nội bộ).
- Chính phủ (2018). *Nghị định số 110/2018/NĐ-CP, ngày 29/8/2018 về quản lý và tổ chức lễ hội*.
- Đào Duy Anh (2000). *Việt Nam văn hóa sử cương*. NXB Văn hóa - Thông tin.
- Đặng Văn Bài (2001). Bảo tồn di tích trong quá trình phát triển kinh tế - xã hội. *Tạp chí Văn hóa Nghệ thuật*, tháng 2, tr. 3-8.
- Hương ước làng Trường Lâm (1998). Tài liệu lưu trữ tại địa phương.
- Ngô Đức Thịnh (2012). *Tín ngưỡng và văn hóa tín ngưỡng ở Việt Nam*. NXB Trẻ.
- Phạm Xướng (2023). *"Biên niên sử" về di tích Trường Lâm*. <https://ct.qdnd.vn/kinh-te-xa-hoi/bien-nien-su-ve-di-tich-truong-lam-529326>, ngày 30/9/2023.
- Quốc hội (2024). *Luật Di sản văn hóa*. Luật số 45/2024/QH15, ngày 23/11/2024.
- Trần Quốc Vương (chủ biên, 2000). *Cơ sở văn hóa Việt Nam*. NXB Giáo dục.
- Viện Văn hóa Nghệ thuật quốc gia Việt Nam (2015). *Lễ hội truyền thống trong đời sống xã hội đương đại*. NXB Văn hóa Dân tộc.